

Конституційне право; муніципальне право

УДК 342.5

Болдирєв Сергій В'ячеславович

кандидат юридичних наук, доцент,

провідний науковий співробітник

сектору муніципального права та місцевого самоврядування

НДІ державного будівництва та місцевого самоврядування

НАПрН України

Boldyriev Serhii

PhD, Associate Professor,

Leading Researcher in the Sector of municipal law and local self-government

Scientific Research Institute of State Building and Local Government of

National Academy of Law Sciences of Ukraine

ORCID: 0000-0003-3280-8453

Лінник Микола Павлович

студент магістратури

факультету міжнародного та європейського права

Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого

Linyk Mykola

Master's Student of the

Faculty of International and European Law

Yaroslav Mydryi National Law University

ORCID: 0009-0003-1830-8652

**ІНСТИТУТ ІМПІЧМЕНТУ ПРЕЗИДЕНТА: ЗАСТЕРЕЖЕННЯ ТА
ПРОПОЗИЦІЇ УДОСКОНАЛЕННЯ
THE IMPEACHMENT INSTITUTE: SAFEGUARDS AND PROPOSED
IMPROVEMENTS**

Анотація. Вступ. При дослідженні питання про інститут імпичменту Президента України слід постійно мати на увазі місце, яке займає глава держави у структурі органів державної влади. Незважаючи на парламентсько-президентську форму правління в державі Президент має великий обсяг владних повноважень, який притаманний скоріше президентським республікам. Його діяльність безпосередньо або опосередковано впливає на окремі сфери державного та суспільного життя країни. І питання притягнення до відповідальності глави держави має надзвичайне значення. З моменту прийняття Конституції України, інститут імпичменту Президента не зазнав жодних змін. Але така тенденція ніяк не свідчить про відсутність проблеми щодо застосування інституту імпичменту. Потреба у вдосконаленні механізму імпичменту має стати предметом не тільки наукових досліджень, а й одним із предметів триваючої конституційної реформи.

Мета. Метою дослідження є аналіз деяких пропозицій науковців щодо вдосконалення інституту імпичменту в Україні, на підставі якого висловлені застереження стосовно окремих шляхів удосконалення та висунуто власні пропозиції.

Матеріали і методи. Матеріалами дослідження є: 1) нормативно-правове забезпечення щодо регулювання процедурних питань інституту імпичменту Президента України; 2) праці вітчизняних та зарубіжних авторів, що провадять свої науково-практичні дослідження у царині імпичменту глави держави.

В процесі роботи над статтею були використані різні методи дослідження. Основний метод, який застосовано - загальнонауковий діалектичний метод дослідження, що дозволив проаналізувати теоретичні та практичні проблеми конституційно-правових засад інституту імпичменту Президента України. Також широко використовувався метод порівняльного правового дослідження при аналізі досвіду реалізації

проведення аналогічної процедури усунення президента від влади в зарубіжних країнах. Під час проведення дослідження було застосовано конкретно-історичний метод, за допомогою якого було досліджено становлення інституту імпичменту Президента України. У процесі дослідження широко використовувалися методи системного та структурно-функціонального аналізу.

Результати. У науковій статті розкрито питання вдосконалення інституту імпичменту Президента України, який має стати одним із предметів триваючої конституційної реформи в Україні.

Основний матеріал дослідження поділено на дві частини. Перша частина присвячена застереженням, стосовно окремих шляхів удосконалення інституту імпичменту Президента України, друга частина – власним пропозиціям, стосовно комплексного оновлення механізму імпичменту в державі.

Відтак, в першій половині дослідження розглядаються пропозиції українських науковців щодо імпичменту, а саме, кількість голосів народних депутатів України, що необхідна для прийняття рішення про усунення Президента з поста в порядку імпичменту. Далі, через розгляд різних точок зору та практик зарубіжних країн стосовно вчинення Президентом кримінального правопорушення як підстави імпичменту, увага приділяється питанню підстав для ініціювання процедури імпичменту Президента. Наприкінці, це питання внесення ініціативи заборонити особі, яка була усунута з поста Президента в порядку імпичменту, обіймати державні та політичні посади в органах державної влади в подальшому.

Друга половина дослідження вміщує деякі пропозиції, щодо оновлення законодавства в частині механізму імпичменту Президента України, а саме, закріпленню в Конституції вичерпного переліку підстав усунення Президента з поста, а також підтримка ініціативи ширшого залучення

Конституційного Суду в механізмі імпичменту, зокрема, на завершальній стадії – прийняття рішення про усунення з поста.

Перспективи. В подальших наукових дослідженнях пропонується зосередити увагу на інших аспектах розглянутого питання, що є лише частиною концепції комплексного оновлення механізму імпичменту Президента в державі. Проте впровадження принаймні наведених у дослідженні пропозицій може суттєво удосконалити процедуру усунення Президента України з поста в порядку імпичменту.

Ключові слова: імпичмент Президента України, конституційна реформа, система стримувань і противаг.

Summary. *Introduction.* When studying the issue of the institution of impeachment of the President of Ukraine, one should always keep in mind the place occupied by the head of state in the structure of state authorities. Despite the parliamentary-presidential form of government in the country, the President has a large amount of power that is more typical of presidential republics. His activities directly or indirectly affect certain areas of state and public life. And the issue of bringing the head of state to justice is of utmost importance. Since the adoption of the Constitution of Ukraine, the institution of presidential impeachment has not undergone any changes. However, this trend does not mean that there is no problem with the use of impeachment. The need to improve the mechanism of impeachment should be the subject not only of scientific research, but also one of the subjects of the ongoing constitutional reform.

Purpose. The purpose of the study is to analyze some of the scholars' proposals for improving the impeachment institution in Ukraine, and on the basis of this analysis, the authors express reservations regarding certain ways of improvement and put forward their own proposals.

Materials and methods. The materials of the study are: 1) regulatory and legal framework for the regulation of procedural issues of the institution of

impeachment of the President of Ukraine; 2) works of domestic and foreign authors who conduct their scientific and practical research in the field of impeachment of the head of state.

Various research methods were used in the course of work on the article. The main method used is the general scientific dialectical research method, which allowed to analyze the theoretical and practical issues of the constitutional and legal framework of the institution of impeachment of the President of Ukraine. The method of comparative legal research was also widely used in analyzing the experience of implementing a similar procedure for removing the President from power in foreign countries. In the course of the study, the authors used the specific historical method to investigate the establishment of the institution of impeachment of the President of Ukraine. In the course of the study, the methods of systemic and structural-functional analysis were widely used.

Results. The article deals with the issue of improving the institution of impeachment of the President of Ukraine, which should become one of the subjects of the ongoing constitutional reform in Ukraine.

The main material of the study is divided into two parts. The first part is devoted to reservations regarding certain ways to improve the institution of impeachment of the President of Ukraine, and the second part is devoted to the authors' own proposals for a comprehensive update of the impeachment mechanism in the state.

Therefore, the first half of the study examines the proposals of Ukrainian scholars on impeachment, namely, the number of votes of the people's deputies of Ukraine required to make a decision on the removal of the President from office by impeachment. Further, through consideration of different points of view and practices of foreign countries regarding the commission of a criminal offense by the President as a ground for impeachment, attention is paid to the issue of grounds for initiating the impeachment procedure. Finally, it is a question of introducing an initiative to prohibit a person who has been removed from the post

of President by impeachment from holding public and political positions in public authorities in the future.

The second half of the study contains some proposals for updating the legislation on the mechanism of impeachment of the President of Ukraine, namely, enshrining in the Constitution an exhaustive list of grounds for removal of the President from office, as well as supporting the initiative to involve the Constitutional Court more broadly in the impeachment mechanism, in particular, at the final stage - the decision on removal from office.

Discussion. In further research, it is proposed to focus on other aspects of the issue under consideration, which is only part of the concept of a comprehensive update of the mechanism of presidential impeachment in the state. However, the implementation of at least the proposals presented in the study can significantly improve the procedure for removing the President of Ukraine from office by impeachment.

Key words: *impeachment of the President of Ukraine, constitutional reform, system of checks and balances.*

Постановка проблеми. Із самого прийняття Конституції України інститут імпічменту Президента України не зазнав жодних змін. Втім, очевидно є потреба у вдосконаленні механізму імпічменту, це має стати одним із предметів триваючої конституційної реформи. Оновлена процедура імпічменту глави держави має увібрати в себе як кращі практики демократичних держав світу, так і вітчизняні особливості державотворення.

Реформування інституту імпічменту в Україні має відбуватися шляхом широкої дискусії із залученням наукового товариства. На жаль, наразі це не зовсім так: незважаючи на актуальність теми, удосконалення інституту імпічменту Президента відносно нечасто стає предметом наукових досліджень.

Мета статті. Проаналізувавши деякі пропозиції науковців щодо вдосконалення інституту імпичменту в Україні, висловити застереження стосовно окремих шляхів удосконалення та висунути власні пропозиції.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Як уже зазначалось, нові роботи, присвячені інституту імпичменту Президента, з'являються не так часто, а деякі з тих, що є – можуть викликати обґрунтовані сумніви щодо доцільності впровадження запропонованих у них змін. Однак існують і дійсно значущі напрацювання: Барабаша Ю. Г. [1], Мохончука Б. С. [2], Сердюк Л. М. [3] та інших.

Виклад основного матеріалу дослідження. Незважаючи на спроби, що розпочалися у 2004 році, перетворити Україну на республіку з парламентсько-президентською формою правління, Президент усе ще залишається органом із таким широким спектром повноважень, який притаманний скоріше президентським республікам. Проявляється це і на місцевому рівні (призначення та звільнення голів місцевих державних адміністрацій), і на державному. Окрім того, що за Президентом Конституція і так закріплює чимале значення серед інших органів влади, у науковому середовищі все частіше можна зустріти позитивне ставлення до так званої «доктрини прихованих повноважень» в сенсі повноважень глави держави, відповідно до якої Президент може користуватися тими повноваженнями, що хоч і не є чітко прописаними в Основному Законі, втім опосередковано впливають із його змісту. Зокрема, таку позицію виражають окремі судді Конституційного Суду України.

Втім, на нашу думку, доречнішим є обговорення пропозицій не по розширенню повноважень Президента, а скоріше про удосконалення системи стримувань і противаг відносно глави держави, аби не допустити узурпації влади або інших зловживань з боку органу. Одним із основних механізмів, направленим на це, є інститут імпичменту Президента.

Як влучно зазначають у своїй праці К. Закоморна та Д. Зал, процедура імпічменту Президента в Україні поділяється на 5 стадій: ініціювання, розслідування, звинувачення, перевірка звинувачення та усунення з поста [4]. Найбільший акцент у вітчизняному науковому середовищі в контексті удосконалення процедури здійснюється на: підставах ініціювання, розслідуванні та усуненні Президента з поста в порядку імпічменту. Відтак, перша половина дослідження буде присвячена пропозиціям українських науковців щодо імпічменту, які, на наш скромний погляд, видаються дещо сумнівними, ба більше, такими, що становлять загрозу державному ладу у випадку відтворення цих пропозицій у положеннях Основного Закону України. Те ж стосується досвіду зарубіжних країн у реалізації механізму імпічменту глави держави.

Застереження. Часто глибоке занепокоєння науковців викликає кількість голосів народних депутатів України, що необхідна для прийняття рішення про усунення Президента з поста в порядку імпічменту, а саме - 3/4 від конституційного складу Парламенту (наразі це 338 голосів). Цю позицію супроводжує доволі голосна теза, ніби глава держави в Україні захищений більше, ніж сама Конституція [4; 5]. Адже, як відомо, «зміни до Конституції України за загальним правилом приймаються 2/3 від конституційного складу Верховної Ради України» [4]. Втім, не варто забувати й те, що внесення змін до розділів I, III і XIII Конституції вимагає не лише 2/3 голосів складу Верховної Ради України, але й затвердження таких змін на всеукраїнському референдумі. На наш погляд, саме затвердження змін до окремих розділів Конституції всеукраїнським референдумом є тією умовою, що робить Основний Закон більш захищеним, аніж Президента. У цій ієрархії глава держави, як гарант додержання Конституції, посідає проміжне місце: між жорсткістю процедури внесення змін до Конституції, окрім розділів I, III і XIII, та, власне, внесенням змін до цих розділів.

Питання викликає й позиція, висловлена Мартинюком Р.: «Якщо прийняття рішення про звинувачення Президента України не менш як двома третинами голосів від конституційного складу Верховної Ради України є ще вірогідним, то прийняття рішення про усунення з поста Президента України не менш як трьома четвертими голосів від її конституційного складу є більш ніж сумнівним» [6]. По-перше, різниця між 2/3 голосів та злощасними 3/4 полягає у всього лише 38 голосах. 300 замість 338 – небагато для настільки категоричної оцінки, наведеної в цитаті. Тим паче, що у випадку і 2/3, і 3/4 необхідна підтримка ініціативи імпічменту з боку «пропрезидентської» фракції у Парламенті, що є фактично однаково складним завданням у процесі реалізації механізму імпічменту.

Більш того, збереження кваліфікованої більшості у вигляді 3/4 від конституційного складу Верховної Ради під час прийняття рішення про усунення Президента України з поста в порядку імпічменту є принциповим питанням в сенсі нашої пропозиції удосконалення процедури проведення імпічменту, яка буде викладена нижче.

Також К. Закоморна та Д. Зал зазначають, що крім зменшення кваліфікованої більшості до 2/3, необхідне й «конституційне закріплення обов'язковості затвердження рішення про усунення Президента в порядку імпічменту всеукраїнським референдумом» [4]. Таким чином, процедура імпічменту стане подібною до процедури внесення змін до розділів I, III і XIII Конституції, що як раз і поставить Президента на один рівень із Основним Законом. Така пропозиція не є доцільною з огляду й на інші фактори:

1) «Адмінресурс» та медіа як важелі впливу на процес проведення всеукраїнського референдуму. Використовуючи зазначені інструменти, Президент отримає можливість фальсифікувати результати всеукраїнського референдуму щодо власного імпічменту. Таким чином, глава держави зможе «легітимізувати» свою присутність на пості та залишитися на посаді

навіть попри те, що його дії підпадають під визначені Конституцією України підстави імпічменту Президента.

2) Перетворення процедури імпічменту на процедуру дострокових виборів глави держави. Якщо ж Президент, проти якого порушено процедуру імпічменту, не вдасться до згаданих вище маніпуляцій, результат референдуму практично завжди буде відомий завчасно. Перманентна недовіра українського суспільства до «влади» як такої проявлятиметься щоразу, як трапиться нагода позбутися діючого Президента. Цю тезу підтверджують рейтинги довіри до Президентів навіть у перші роки їх каденцій [7; 8].

3) Відсутність процедури імплементації результатів всеукраїнського референдуму як такого. Інститут всеукраїнського референдуму в Україні фактично все ще залишається непрацюючим механізмом прямої демократії. Результати єдиного всеукраїнського референдуму, який було проведено 16 квітня 2000 року, так і не були відтворені у законодавстві України. Саме тому наразі закріплення за українським народом права остаточного голосу в питанні усунення Президента з поста в порядку імпічменту не є можливим в принципі.

Тепер слід приділити увагу питанню підстав для ініціювання процедури імпічменту Президента. На думку окремих вчених, однією з таких підстав може стати порушення Президентом присяги: «До речі, у законодавстві України не передбачено й відповідальності за недодержання конституційних норм, що могло б виявитися в такій підставі для імпічменту, як порушення Президентом присяги» [4]. Така підстава діє і в конституціях зарубіжних держав. Зокрема, як вказує Ю. Г. Барабаш щодо порушення процедури імпічменту Президента Литви: «Відповідно до Конституції цієї держави, підставою для цього є грубе порушення Основного Закону країни або порушення присяги, а також виявлення факту вчинення злочину (ст. 74)» [1].

Втім, в Україні запровадження конституційно-правової відповідальності Президента у формі імпічменту за недотримання положень присяги не буде достатньо виправданим рішенням. Головна причина цього - неоднозначність тлумачення окремих положень тексту присяги Президента України. Наприклад:

- «**усіма своїми справами** боронити суверенітет і незалежність України»,
- «підносити авторитет України у світі»,
- «виконувати свої обов'язки **в інтересах усіх співвітчизників**» [9].

Наразі присяга Президента України має суто формально-традиційний характер, як це і задумувалося під час складення тексту самої Конституції і, зокрема, присяги. Це пояснює дещо розмиті формулювання положень присяги глави держави та унеможливорює посилання на такі положення в якості підстав для прийняття рішення про усунення Президента з поста в порядку імпічменту. У випадку України підстава «порушення присяги Президентом» може бути застосовною виключно після внесення конкретизуючих змін до тексту самої присяги.

Існують різні точки зору та практики зарубіжних країн стосовно вчинення Президентом кримінального правопорушення як підстави імпічменту. Так, у Конституції США підставою для імпічменту можуть слугувати «місдімінори (в нашому розумінні – проступки) (Стаття II, Розділ 4)» [4]. Проте для України таке розширення кола кримінальних правопорушень в контексті імпічменту не є достатньо виваженим. Адже чинний Кримінальний кодекс України відносить до кримінальних проступків, окрім очевидно несумісних з постом Президента України діянь, такі, що не можуть слугувати конституційно-правовою підставою для усунення глави держави з поста в порядку імпічменту. Наприклад, крадіжка чи хуліганство.

Наведена теза набуває особливої актуальності, якщо звернутися до правових позицій, які згадував у своїй роботі Ю. Г. Барабаш: «Приклад з імпічментом У. Дж. Клінтону засвідчує, що недостатньо самого факту вчинення главою держави протизаконного чи аморального вчинку для усунення його з поста в порядку імпічменту. Із цього приводу Л.В. Бойцова й М. Б. Цалікова зазначають, що «прихильники У. Дж. Клінтона (зокрема, професори Р. Дворкін і К. Санстейн) стверджували, що необхідний елемент правопорушення, яке підлягає імпічменту, «це явний зв'язок між неправильною поведінкою посадової особи та її офіційними обов'язками (лише такі діяння, як убивство та зґвалтування, є винятком). Явного зв'язку між хибною поведінкою Президента США та його обов'язками у справі не було»» [1].

Також у Конституції Німеччини наявна така підстава усунення президента з поста: «умисне порушення Федеральним президентом Основного закону або іншого федерального закону (абз. 1 ст. 61 Конституції Федеративної Республіки Німеччини)» [3]. Втім, на нашу думку, звуження кола злочинів виключно до умисних суперечить як здоровому глузду, так і практиці переважної більшості держав світу. Це виключатиме конституційно-правову відповідальність за діяння, передбачені Кримінальним кодексом України, що виражені у формі необережності, яка може виражатися як кримінальна протиправна самовпевненість або кримінальна протиправна недбалість. Навіть необережні злочини становлять значну суспільну небезпеку несумісну з постом Президента України. Саме тому вчинення таких злочинів неминуче має тягнути за собою ініціювання процедури імпічменту Президента.

Впровадження фактору «умисності» в діяннях Президента, що слугуватимуть підставою імпічменту, видається ще більш абсурдним застосовно до порушення главою держави положень Конституції України. У цьому випадку довести умисність діянь Президента буде практично

неможливо. Втім, існують і протилежні думки. Так, Мартинюк Р. зазначає: «До переліку підстав, визначених статтею 111 Конституції України, слід додати підставу «умисне порушення Конституції України»» [6]. Однак тут слід зазначити таке. Конституційний Суд України вирішує питання виключно про відповідність Конституції України визначеного кола актів. Механізму оцінки «умисносні» прийняття, видання таких актів, зокрема тих, які порушують Конституцію, у Конституційного Суду немає, і навіть не може бути.

Окрім цього, чи вважатиметься умисним порушення Конституції, якщо Президент, вважаючи, що діє в межах своїх повноважень (деякі з яких мають дискреційний характер), видає указ або розпорядження, який потім визнається Конституційним Судом України таким, що не відповідає Основному Закону? А якщо на бік Президента стануть окремі судді Конституційного Суду (які, на відміну від Президента, обов'язково є правниками зі стажем професійної діяльності), і підтвердять, що Президент мав усі підстави вважати, що діє в межах повноважень? Таким чином, впровадження обов'язкової «умисносності» в діяннях Президента, що порушили Конституцію, фактично унеможлиблює усунення його з поста в порядку імпічменту за, власне, саме порушення Конституції України.

Також варто наголосити на такій ідеї, як відсторонення Президента від виконання обов'язків на певній стадії процедури імпічменту, що закріплено, наприклад, у Конституції Бразилії: «Причому як у першому, так і в другому випадку Президент тимчасово відстороняється від здійснення своїх функцій (ст. 86 Конституції)» [4].

Не важливо на якій стадії (ініціювання процедури, проведення розслідування, звинувачення Президента, перевірки звинувачення судами або аж до самого прийняття рішення про усунення/неусунення Президента України з поста) може бути впроваджене відсторонення Президента від виконання обов'язків. Адже в будь-якому випадку таке відсторонення, як

результат здійснення процедури імпічменту, може мати виключно політичний характер, зловживання владою з боку уповноваженого органу. Особливо враховуючи відсутність обмежень у тривалості стадій або принаймні процедури імпічменту загалом. Більш того, відсторонення Президента має дестабілізуючий вплив на функціонування державної влади як такої.

І останнє, про що хотілося б поговорити – ініціатива заборонити особі, яка була усунута з поста Президента в порядку імпічменту, обіймати державні та політичні посади в органах державної влади в подальшому. Так, Цимбалістий Т. зазначає: «На наш погляд, обов'язково треба передбачити у законі, який регулюватиме процедуру здійснення імпічменту, що його наслідком є не тільки відставка посадової особи, а й заборона займати в майбутньому будь-яку посаду в органах державної влади. Така санкція є логічним наслідком імпічменту» [10]. Ми категорично не погоджуємося з позицією науковця, адже як точно висловився Барабаш Ю. Г.: «імпічмент - це просто інститут конституційної відповідальності, форма розв'язання державно-правового конфлікту, що виник через загрозу завдання шкоди авторитету публічної влади. І традиційним результатом застосування такого заходу є усунення Президента з поста. Усе ж, що стосується його подальшої долі в політиці, на наше глибоке переконання, не повинно врегульовуватися нормами законодавства, оскільки питання про те, чи може та чи інша особа в майбутньому претендувати на довіру народу, є суто політичним і має вирішуватись безпосередньо самим народом у перебігу чергових виборів.» [1]. Щодо невиборних посад в органах державної влади має зберігатися аналогічний підхід. Ба більше, запровадження такої санкції по відношенню до особи, що обіймала пост Президента, неминуче мало б тягнути за собою застосування таких самих обмежень і до кожного члена Парламенту, чий повноваження були достроково припинені за рішенням Президента.

Отже, деякі пропозиції вітчизняних науковців щодо удосконалення інституту імпічменту Президента України, а також досвід окремих зарубіжних країн, у нашому розумінні можуть видатися недостатньо змістовними. Як зазначалось раніше, метою першої частини наукової роботи є висловити наші застереження стосовно теми, що розглядається. Тепер же пропонується ознайомитися з нашими власними пропозиціями.

Пропозиції удосконалення. Почнемо з підстав усунення глави держави з поста в порядку імпічменту. Як відомо, чинна редакція частини першої статті 111 Конституції України передбачає, що підставами імпічменту Президента є «вчинення ним державної зради або іншого злочину» [9]. Можна сказати, що загальновизнаною позицією науковців щодо чинних підстав є те, що державна зрада є лише одним зі злочинів, передбачених Кримінальним кодексом України. Відтак, відсутній сенс виокремлювати «державну зраду» серед інших злочинів, вчинення Президентом яких буде тягнути за собою ініціювання процедури імпічменту.

Окрім вчинення злочину, як підстави усунення Президента з поста, пропонується додати порушення Президентом окремих положень Конституції України, вичерпний перелік яких необхідно закріпити в Основному Законі. При формуванні переліку слід керуватися насамперед таким:

- діяння Президента передбачають «перевищення конституційних меж своїх повноважень на шкоду іншій гілці влади» [9];
- як наслідок, метою імпічменту є «врегулювати серйозний державно-правовий конфлікт (або ж запобігти йому), якщо він виник (чи може виникнути) через завдання шкоди авторитетові публічної влади» [1];
- «дії, якими він порушує закон, мають суттєве значення стосовно захисту Конституції. При цьому ступінь протиправності цих дій є таким, що

вимагає для відновлення конституційного порядку прийняття рішення про усунення глави держави з поста.» [1].

Варто зауважити, що точний перелік положень Конституції України, порушення Президентом яких слугувало б підставою для ініціювання процедури імпічменту, можна зазначити лише в рамках чинної редакції Основного Закону. Втім, варто розглядати імпічмент глави держави лише як один із багатьох проявів комплексної конституційної реформи, де повноваження Президента можуть бути суттєво змінені. За відсутності принаймні усталеної (робочої) концепції конституційної реформи прописати такий точний перелік положень «наперед» не є можливим. Тож, повторимось, орієнтуватися необхідно саме на чинну редакцію Конституції України. Так, до переліку положень Конституції, порушення Президентом яких слугуватиме підставою ініціювання процедури імпічменту, пропонується віднести:

1) «призначає всеукраїнський референдум щодо змін Конституції України відповідно до статті 156 цієї Конституції, проголошує всеукраїнський референдум за народною ініціативою»;

2) «призначає позачергові вибори до Верховної Ради України у строки, встановлені цією Конституцією»;

3) «припиняє повноваження Верховної Ради України у випадках, передбачених цією Конституцією»;

4) «вносить за пропозицією коаліції депутатських фракцій у Верховній Раді України, сформованої відповідно до статті 83 Конституції України, подання про призначення Верховною Радою України Прем'єр-міністра України в строк не пізніше ніж на п'ятнадцятий день після одержання такої пропозиції»;

5) «призначає на посади третину складу Конституційного Суду України» – задля запобіганню ситуації, коли Президент, за наявності попередньо відібраних кандидатів, не призначає нового суддю/суддів і тим

самим «заморожує» діяльність Конституційного Суду України через відсутність повноважності (конституційна криза 2005-2006 рр.);

б) «підписує закони, прийняті Верховною Радою України»;

7) «Президент України не може передавати свої повноваження іншим особам або органам» [9].

Також підставою усунення глави держави з поста може бути невиконання ним рішень Конституційного Суду, невиправданий розпуск Верховної Ради. Звичайно, до наведеного переліку можна додати й інші підстави щодо яких сформується науковий консенсус.

Відповідно, запроваджуючи конституційно-правову відповідальність Президента за порушення окремих положень Конституції, необхідно внести зміни і до самої процедури імпічменту. Всіляко підтримується ініціатива ширшого залучення Конституційного Суду в механізмі імпічменту, зокрема, на завершальній стадії – прийняття рішення про усунення з поста. У такому випадку Україна стане державою зі «змішаною моделлю застосування імпічменту» [2]. Верховна Рада прийматиме рішення у випадку вчинення Президентом злочину, а Конституційний Суд – у разі порушення ним Конституції. Подібні системи зустрічаються у країнах Європи, наприклад, в Італії та Німеччині [3].

Наділяючи Конституційний Суд повноваженнями усувати Президента з поста, необхідно визначити якої частини конституційного складу Суду достатньо для ухвалення такого рішення. Як відомо, склад Суду формується в рівних долях Президентом, Верховною Радою та з'їздом суддів України – по 6 членів. Відповідно, при ухваленні рішення про імпічмент мають бути залучені судді від кожної із зазначених трьох інституцій. За аналогією з Парламентом, де рішення приймається не менш як 3/4 від його конституційного складу, кваліфікована більшість від конституційного складу Суду має становити ті ж 3/4, або ж – 14 суддів. Саме таким чином буде забезпечена участь у процедурі імпічменту суддів від

кожної інституції, яка їх призначила, а отже вірогідність зловживання повноваженнями уже з боку Парламенту буде мінімізована.

Висновки і перспективи. Як було продемонстровано у дослідженні, не кожна ініціатива, що існує в науковому середовищі і стосується удосконалення інституту імпічменту Президента України, є виправданою. Те ж можна констатувати і щодо практик зарубіжних країн, зокрема, демократичних.

Розглянуті в роботі аспекти (і власні пропозиції, і застереження) є лише частиною концепції комплексного оновлення механізму імпічменту в державі. Проте впровадження принаймні наведених у дослідженні наших пропозицій уже суттєво удосконалить процедуру усунення Президента України з поста в порядку імпічменту.

Література

1. Барабаш Ю. Г. Імпічмент як форма конституційно-правової відповідальності й засіб урегулювання державно-правових конфліктів. *Проблеми законності*. Х.: Вид-во НЮАУ, 2008. Вип. 96. С.44-54.

2. Мохончук Б. С. Щодо питання про класифікацію існуючих моделей імпічменту (теоретичний аспект). *Форум права*. 2011. № 5. С. 500-504.

3. Сердюк Л. М. Конституційне регулювання імпічменту президента в Україні й окремих зарубіжних країнах. *Науковий вісник Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ*. 2018. № 4 (97). С. 59-66.

4. Закоморна К., Зал Д. Імпічмент у системі стримувань і противаг: досвід країн американського континенту. *Підприємництво, господарство і право*. 2020. № 5. С. 164-170.

5. Гансецька Е. В. Практичні проблеми реалізації процедури імпічменту в Україні. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2023. № 2. С. 72-74.
6. Мартинюк Р. Інститут імпічменту в Україні: вади вітчизняної моделі. *Право України*. 2008. № 2. С. 105-108.
7. Рейтинги довіри до президентів України. *Слово і діло*. URL: <https://www.slovoidilo.ua/2019/11/08/infografika/polityka/rejtynhy-doviry-prezydentiv-ukrayiny> (дата звернення: 07.10.2024).
8. Порошенко і попередники: чий рейтинг падав найнижче? *BBC News Україна*. URL: <https://www.bbc.com/ukrainian/features-40171736> (дата звернення: 07.10.2024).
9. Конституція України від 28.06.1996 р. № 254к/96-ВР. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80#Text> (дата звернення: 05.10.2024).
10. Цимбалістий Т. Інститут імпічменту в системі конституційно-правової відповідальності. *Актуальні проблеми правознавства*. 2017. No. 2. Р. 51-55.

References

1. Barabash Yu. H. Impichment yak forma konstytutsiino-pravovoi vidpovidalnosti y zasib urehuliuвання derzhavno-pravovykh konfliktiv. *Problemy zakonnosti*. Kh.: Vyd-vo NIuAU, 2008. Vyp. 96. S.44-54 [in Ukrainian].
2. Mokhonchuk B. S. Shchodo pytannia pro klasyfikatsiiu isnuichykh modelei impichmentu (teoretychnyi aspekt). *Forum prava*. 2011. № 5. С. 500-504 [in Ukrainian].
3. Serdiuk L. M. Konstytutsiine rehuliuвання impichmentu prezydenta v Ukraini y okremykh zarubizhnykh krainakh. *Naukovyi visnyk Dnipropetrovskoho*

derzhavnoho universytetu vnutrishnikh sprav. 2018. № 4 (97). S. 59-66 [in Ukrainian].

4. Zakomorna K., Zal D. Impichment u systemi strymuvan i protyvah: dosvid krain amerykanskooho kontynentu. *Pidpriemnytstvo, gospodarstvo i pravo.* 2020. № 5. S. 164-170 [in Ukrainian].

5. Hansetska E. V. Praktychni problemy realizatsii protsedury impichmentu v Ukraini. *Yurydychnyi naukovyi elektronnyi zhurnal.* 2023. № 2. S. 72-74 [in Ukrainian].

6. Martyniuk R. Instytut impichmentu v Ukraini: vady vitchyznianoii modeli. *Pravo Ukrainy.* 2008. № 2. S. 105-108 [in Ukrainian].

7. Reitynhny doviry do prezydentiv Ukrainy. *Slovo i dilo.* URL: <https://www.slovoidilo.ua/2019/11/08/infografika/polityka/rejtynhny-doviry-prezydentiv-ukrayiny> [in Ukrainian].

8. Poroshenko i poperednyky: chy reitynh padav nainyzhche? *BBC News Ukraina.* URL: <https://www.bbc.com/ukrainian/features-40171736> [in Ukrainian].

9. Konstytutsiia Ukrainy vid 28.06.1996 r. № 254k/96-VR. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80#Text> [in Ukrainian].

10. Tsymbalistyi T. Instytut impichmentu v systemi konstytutsiino-pravovoi vidpovidalnosti. *Aktualni problemy pravoznavstva.* 2017. No. 2. P. 51-55 [in Ukrainian].